

Lliçó inaugural

Sobre prenomes i cognoms. L'antroponímia medieval, eina d'anàlisi històrica

per Enric Guinot i Rodríguez

Ier a tots els Guinot de la Plana de Castelló, descendents d'en Jeroni Guinot, occità, que s'instal·là a Castelló l'any 1513 a la recerca d'una rida millor. I per a la família Rodríguez-Lahouratate, republicans madrilenys derrotats, que arribaren desterrats a Castelló l'any 1940 buscant sobreviure. Com tants emigrants

La qüestió dels orígens i del significat dels noms i dels cognoms de les persones deu ser un d'aqueixos temes que més desperten la curiositat de la gent. Quan en parles, és inevitable sentir les opinions més variades sobre tal nom o tal altre, les explicacions sobre els seus orígens, de vegades amb un cert coneixement de causa i unes altres amb una imaginativa assimilació personal d'allò que han sentit dir o llegit. Però és ben comú que tinguem opinions relativament fermes sobre la qüestió i que, en tot cas, s'oposen amb rotund escepticisme a les explicacions que, com a historiador, els pugues aportar. I això que parlem de significats i no pas de genealogies i heràldica, qüestió que, d'altra banda, també té avui dia una notable difusió. En els magatzems més prestigiosos hom pot veure

ampul·losos escuts heràldics amb tota mena d'animallets, objectes i fullaraca verda a més de la inevitable corona, tot per a lluir les virtuts de cognoms tan peculiars i individuals com Garcia, Pérez o Rodríguez mateix. La moda s'estén, i anirà a més, no en dubten, com tot producte que lloa la vida quotidiana de tots nosaltres i li dona lluentor. És per això que no hi ha fira medieval que se celebri durant la festa major o aprofitant l'arribada de l'estiu que no incloga la seua botigueta amb tots els escuts dels cognoms que en la terra han estat, mentre, sovint, l'artista dibuixa a mà davant el públic els futurs diplomes i taulellets. I fins i tot poden trobar les botigues de noms i cognoms en els llocs més inversemblants, com potser algú de vostès deu haver tingut ocasió d'ensopegar quan ha passat atrafegat pels vestíbuls de l'estació de Sants o de la del Nord de la ciutat de València. Justament en aquesta darre- ra vaig tenir l'ocasió de llegir una curiosa explicació del cognom gentilici *català*: «Linaje de origen francés que demostró la valentía de sus armas en el asedio de Sevilla con el rey Fernando III el Santo.» No seré jo qui els porte la contrària si aqueix és el seu gust.

Però en el vici confessable d'escorcollar entre el noms del passat, a més de la curiositat més planera, hi ha també les possibilitats d'un notable mètode d'anàlisi històrica. L'antroponímia com a ciència que estudia els noms de les persones és més que una curiosa dèria, és una eina utilíssima en mans d'historiadors i filòlegs per a apropar-se al coneixement de les societats del passat. I és que aquest «ofici de comptador de noms», o de «comptador d'ombres» com el qualifiquen J. A. García de Cortázar i P. Martínez Sopena en la seua introducció al llibre *Antroponimia y sociedad*, no és un simple exercici d'erudició i curiositat ociosa sobre la memòria hereditària dels qui foren avantpassats nostres. En realitat, les variacions en la manera d'anomenar-se la gent al llarg dels segles, la freqüència en l'ús d'uns prenom i cognoms o uns altres, la seua difusió cronològica i geogràfica, la seua quantificació, les transformacions en els noms, la manera de construir-los, el fet que les persones portaren només el nom propi o el portaren doble, això és, prenom + cognom; que el portaren acompanyat del nom del pare, el patronímic; que es batejaren amb el seu nom propi seguit d'un topònim per a indicar el seu lloc d'origen o de residència, que convertiren el seu ofici en cognom personal, que convertiren un malnom o apellatiu físic i moral en cognom propi, i encara algunes altres formes menys comunes, tot això pot ser quantifi-

cat, avaluat com a indicador i interpretat per als diversos països o regions i per als diversos períodes cronològics. Perquè tot això en conjunt és una molt valuosa eina en mans de l'historiador per a detectar les transformacions socials, la història de les famílies, els moviments de població i les variacions en els costums socials que afecten la vida privada en diferents moments històrics: en una paraula, per a poder fer una història social.

Una breu història del nostre «patrimoni» antroponímic

El conjunt de cognoms existents avui en dia a la nostra terra és producte tant d'una història com de les migracions humanes al llarg del temps; i allò que podem constatar immediatament és que no tot hom s'anomena igual i que, mentre que hi ha cognoms que tenen un significat planer —mots que fan referència a accidents geogràfics o a característiques humanes—, en canvi, uns altres no tenen per a nosaltres un significat clar —quan en realitat sempre en tenen un, de significat. D'altra banda, també és evident que al llarg de la història la gent que ha viscut a les terres actuals de parla catalana no sempre ha utilitzat el mateix sistema antroponímic. No tenien els mateixos prenom i cognoms les persones que visqueren en època romana, en època germanicocarolíngia altmedieval; o bé la so-

cietat andalusina, els jueus medievals; o bé la població cristiana medieval de la Corona catalanoaragonesa, fins i tot entre els seus diversos regnes; i, encara, parcialment, entre els nostres contemporanis. Així, doncs, d'on vénen els pre-noms i cognoms que té la gent que viu al nostre país? Doncs bé, allò que un poc exageradament podríem anomenar el *patrimoni antroponímic de la nostra societat* té fonamentalment dos orígens: d'una banda, un cos central i majoritari d'època medieval, de cognoms producte de la revolució antroponímica dels segles xi i xii, els quals es generaren a la Catalunya Vella, des del Rosselló i Barcelona fins a la Ribagorça, i s'estengueren durant el segle xii vers la Catalunya Nova i durant el segle xiii a les Illes i el País Valencià amb el moviment repoblador d'aquestes terres; i, d'una altra, al llarg dels segles posteriors, de la mateixa manera que hi ha hagut un degoteig d'exportació de cognoms catalans a diverses zones del món amb les migracions de les èpoques moderna i contemporània, també hi ha hagut dues grans migracions de llarga durada cap al nostre país: les migracions d'occitans del segle xvi i de principis del xvii, i la d'aragonesos, castellanomanxecs, murcians i andalusos durant el segle xx. Així, doncs, i com és lògic, el nostre patrimoni és producte de la nostra pròpia història.

En línies generals, i per al cas de l'Europa occidental, la gènesi de l'antro-

ponímia moderna té lloc fa cosa de mil anys, bàsicament entre els segles xi i xii, justament en un període històric en què també va donar-se l'etapa final de la diversificació i la consolidació lingüística de les diferents llengües que sorgien de la matriu llatina. El que vol dir això és que, justament quan va acomplir-se la gran revolució antroponímica europea, és també quan les diverses llengües tendiren a individualitzar-se, per la qual cosa, junt amb un sector de noms i cognoms comuns, indiferenciats en la seua morfologia, sorgí un altre gran grup de cognoms que foren específics de cadascun dels països, que corresponien a una àrea lingüística i que tenien una distribució territorial concreta. Tot i això, és també molt evident que no hi hagué una radical diferenciació antroponímica entre cadascuna de les entitats polítiques —les monarquies feudals— que començaren a construir-se durant aqueixos segles que els historiadors anomenen la *revolució feudal*. No hi hagué, doncs, una relació entre constitució de poders territorials i models antroponímics.

Com a la resta de l'antiga Europa carolíngia, també als primitius comtats catalans del voltant de l'any 1000 es va esdevenir un procés semblant de transformació del model antroponímic, de manera que en la nostra societat actual una part considerable del nostre patrimoni antroponímic es remunta als segles xi i xii, coincidint a més amb el moment de

conformació nacional dels comtats catalans. La història, però, no va acabar en aquella època, perquè les migracions de la gent al llarg dels segles han anat aportant de manera més o menys significativa uns altres conjunts de cognoms a mesura que nous emigrants arribaven al país.

Així mateix, pot parlar-se de l'existència de dos grans àmbits de transformació en aquell original estoc d'antropònims de fa vora mil anys. D'una banda, hi ha hagut una expansió d'aquella primitiva antroponímia catalana cap a fora, açò és, aquells antropònims acabats de néixer varen estendre's des de la Catalunya Vella cap a les terres del sud fonamentalment durant els segles *xii* i *xiii*. En una primera etapa, a mesura que els comtes de Barcelona anaven conquerint les terres andalusines de Lleida i Tortosa, va anar acomplint-se un moviment paral·lel de persones, de gent del poble, que, convertida en emigrant, en colons, va repoblar la Catalunya Nova transferint a poc a poc els seus cognoms a les noves terres i generant-ne de nous en el marc del procés migratori. I això mateix va passar durant el segle *xiii* arran de les conquestes de Mallorca i València pel rei Jaume I: la migració de colons catalans i aragonesos per a repoblar les terres del sud va comportar l'extensió de la seua antroponímia als nous països, a les Illes i al País Valencià. Es tracta, doncs, d'una gènesi distinta de la de la Catalunya Vella —i no pas de tot

Catalunya, cal insistir-hi—, però que implicà la difusió d'uns models concrets d'antropònims a tota l'àrea cultural catalana. A més, cal precisar que en aquestes zones al sud del Llobregat poden dibuixar-se dues grans regions quant als models antroponímics dominants: d'una banda, les regions de Lleida, Tortosa, les Illes Balears i les terres de Castelló entre Morella i la Plana de Castelló, en les quals l'estoc de cognoms catalans portats pels colons repobladors és molt dominant, al voltant del 90 % almenys; i, de l'altra, les comarques del voltant de la ciutat de València i del sud del País Valencià, on des del segle *xiii* hi ha, junt amb un estoc parcialment majoritari de cognoms catalans, un estoc significatiu, al voltant del 30 %, de cognoms d'origen aragonès i, molt menys, castellà.

A més, hi ha una segona part de la nostra història antroponímica que és tan important com l'anterior: la referida als orígens. Així com la Catalunya Vella i, parcialment, també la Nova, al seu torn, varen ser exportadores d'antropònims catalans vers les Illes i el País Valencià, també totes dues han estat receptors d'immigrants en diversos moments de la història dels darrers segles, amb major o menor mesura, la qual cosa vol dir la incorporació de nous estocs de cognoms que, en certs casos, són de gran volum i difusió. Així, cal tenir en compte en primer lloc les migracions occitanes del segle *xvi* i principis del *xvii*, en el marc de

les guerres de religió entre catòlics i hugonots i la pobresa d'aquelles regions, les quals coses feien atractiu el viatge als nostres països. Durant dècades Occitània aportà en gran nombre famílies i nous cognoms a totes les terres catalanes, amb una incidència notabilíssima als comtats rossellonesos, on gairebé transformaren una bona part de l'antroponímia medieval catalana. També és molt significativa aquesta migració a les comarques situades al voltant i al nord de Barcelona —s'han estudiat casos com ara el del delta del Llobregat, on a finals del segle XVI, en alguns pobles, fins a la meitat dels veïns eren emigrants occitans—, però es poden trobar en menor nombre nous cognoms occitans arribats al Baix Ebre, a la plana de Castelló i fins a les terres d'Alacant.

Posteriorment podríem considerar un altre estoc destacable si bé menor sens dubte que l'anterior, que és el fornit per l'assentament de francesos del nord en els segles XVIII i XIX, especialment a les ciutats portuàries i mercantils des de Barcelona fins a Alacant, ja que hom en constata la presència destacada en aquestes funcions comercials i la seua petjada en cognoms sobresortints de la burgesia del moment. Unes altres vegades es tracta de grups reduïts però molt identificables, com és el cas dels cognoms maltesos instal·lats al País Valencià durant el segle XVIII; però, sens dubte, el cas més important en volum són les migracions de treballadors d'Aragó, de

Castella - la Manxa, Andalusia i Múrcia durant el segle XX, la qual cosa ha comportat un nou estoc d'antropònims molt considerable al conjunt del nostre patrimoni antroponímic. I, com que la història no s'ha acabat, encara que algú ho afirmés fa poquets anys, avui en dia assistim a l'arribada de nous emigrants que potser incorporaran finalment nous antropònims a la nostra cultura segons el grau d'arrelament que hi arriben a tenir.

La gènesi medieval dels antropònims catalans

Com s'ha dit abans, l'origen de l'estoc majoritari i més antic de l'actual patrimoni antroponímic català es troba en època medieval. Evidentment, hi ha societats que han viscut anteriorment a la geografia catalana i el pes més decisiu, com tots vostès saben, és el de la societat romana perquè també en som hereus en molts diversos aspectes. Però el seu model antroponímic, basat en un nom complex format fins i tot per tres o quatre elements que anaven indicant el grup familiar i que sovint eren portats per diversos individus, no va perdurar com a tal durant l'època medieval. La raó és que durant els segles altmedievals, en època carolíngia i abans de l'any 1000 van arribar sobre els primitius comtats catalans un amplíssim estoc de noms propis d'origen germànic que vingueren a su-

mar-se als d'origen llatí. Sembla que aquesta gran diversificació va estar lligada tant a l'assentament dels pobles germànics sobre l'antiga Europa romana com, entre altres coses, a la dinàmica de cristianització de la societat rural altmedieval; però, fet i fet, la qüestió és que el mètode habitual de designació de les persones va passar a ser el d'un nom únic —*Agila, Aldegardus, Ato, Auricus, Bernardus, Brugivaldus*, i tots els que vostès vulguen. Això estava lligat a l'existència de multitud, fins i tot de milers de noms propis diferents dins de cadascun dels grups clànics, perquè dins aquests s'assignava a cada persona un nom diferent, si bé era usual que pogueren construir-se a partir d'un mateix nucli. Per exemple, noms acabats en *-ard* —que devia tenir un sentit primitiu de 'fort' o 'dur': Ermenard, Guandalard, Guitard, Odolard, Renard, Ricard, Rodoard, etc. Fa pocs anys, els doctors Josep Moran i Jordi Bolòs publicaren ací a l'Institut un impressionant primer volum de recull detallat dels antropònims catalans dels segles ix i x que permet la consulta detallada d'aquella antroponímia altmedieval als més encuriosits.

Però la història dels antropònims catalans no va aturar-se al segle x, sinó que visqué un moment clau i decisiu al llarg del segle xi, quan s'encetà un període força llarg de transformació del model antroponímic de bona part de l'Europa feudal, des de la vall de l'Ebre fins al

Rin, pràcticament per tota l'Europa que havia format part del món i la cultura carolingis, si bé la velocitat del procés varià d'una regió a una altra. Així, doncs, paral·lelament a la revolució de les formes del poder feudal, hi hagué també una veritable *revolució antroponímica*, usant el terme encunyat per la professora Monique Bourin. Una revolució lenta, que va durar quasi dos segles, de la meitat del segle xi a la meitat del segle xiii, i que va produir una transformació progressiva en els usos i els costums d'anomenar-se les persones. El canvi fonamental esdevingut va ser la generalització de l'ús del nom doble: un nom propi o de fonts seguit d'un cognom, el qual era construït, creat, a partir de diversos mecanismes que seguidament detallaré.

Així mateix hi hagué dues transformacions simultànies més quant al model antroponímic de finals del segle xi a principis del xiii: d'una banda, la reducció de l'estoc, això és, que amb la generalització dels cognoms, del nom doble, la varietat de noms va tendir a disminuir de forma dràstica en tots els països; i, de l'altra, en segon terme, un procés de canvi en els noms propis o de fonts que eren més freqüents: en bona mesura això fou degut a la creació d'un nou santoral, unificat des d'un papat més eficient i que havia llançat una reforma eclesiàstica —la reforma gregoriana— des del segle xi. Amb exemples de sants concrets, les biografies dels quals

s'inventaven com a *exempla* per a adocrinar la gran majoria de la població analfabeta. certs noms de sants varen començar a ser més populars i animaren al bateig de les persones, de manera que varen estendre's nous noms de bateig que són marginals abans de l'any 1000, com ara Pere, Joan o Bernat, mentre molts d'altres d'altmedievals reculaven de manera accelerada. Així mateix hom constata el triomf de prenomes com ara Ramon, Guillem o Berenguer a la Catalunya del segle XII, dels quals hom constata el nexa amb els noms de la dinastia reial, mentre que uns altres quasi hi desapareixien com a noms propis, com ara Guitard, Bonfill, Vives o Borrell o tants d'altres, esdevinguts progressivament només cognoms minoritaris.

Quant al model antroponímic que va començar a crear-se des de la darrereria del segle XI, els treballs de Michael Zimmermann i de Lluís Tó sobre l'antroponímia dels comtats catalans del segle X al XII ens han detallat com va acomplir-se el procés de canvi. En primer lloc, fins a les acaballes del primer mil·lenni el predomini del nom a soles, sense cognom, i tal com s'ha dit abans, és total, ja que arriba a nivells del 80 i del 90 % de les persones documentades. Al llarg del segle XI, i amb una concreció especial per al segon quart de la centúria, hom detecta l'esmentada revolució antroponímica, de manera que a poc a poc els noms dobles esdevenen majoria quantitativa: la

gent majoritàriament comença a portar un nom i un cognom, el qual és potser un patronímic —el nom personal del pare convertit en cognom del fill— o bé un topònim, de l'estil Berenguer Vives o Ramon de Besalú. El procés, però, no acabà amb aquest primer canvi profund i en el darrer terç del segle XI va donar-se allò que fins i tot s'ha qualificat alguna vegada de «segona revolució antroponímica»: una clara tendència al fet que, en la conformació del nom doble, el cognom corresponguera a un topònim. De nou en aquest procés, semblen tenir primacia els sectors socials relacionats amb la jerarquia feudal i, més concretament, el sector dels *milites*, castlans, varvassors...; això és, tots aquells personatges que eren caps locals, els quals, durant la segona meitat del segle XI, havien pres el control de districtes castrals i havien convertit districtes sotmesos a l'autoritat pública en petites senyories privades aprofitant la gran reorganització del poder feudal. I, entre els mètodes que trobaren per a identificar el seu llinatge amb la nova senyoria apropiada, un de ben visible i públic fou prendre com a cognom el del districte en el qual s'havien convertit en el poder feudal local.

Els canvis d'aquest segle foren encara més importants perquè, paral·lament a tot el que comentem, es va esdevenir una reducció de l'estoc de noms de fonts o prenomes usats: això és, com més quantitat de noms dobles o comple-

xos —amb cognom—, més la varietat de noms personals podia reduir-se, per la qual cosa començà a donar-se una repetició de certs prenom a la Catalunya de finals del segle xi i del segle xii. Segons les estadístiques fetes per Lluís Tó, Guillellem, amb el 18 %; Ramon, amb el 17 %; Bernat, amb el 16 %; Pere, amb el 15 %; Berenguer, amb el 12 %, i Arnau, amb el 8 %, formen els prenom més comuns dels temps anteriors i immediats al segle xiii; tots plegats sumen el 86 % dels prenom masculins catalans d'aquell moment; la resta apareixen en quantitat molt més reduïda, amb els casos de Gerau, Bertran, Joan i un estoc encara més extens i ocasional de l'estil de Guifred, Bonfill, Guitard, Esteve o Borrell, els quals havien estat més habituals durant el segle xi.

Convé fixar-se, a més, en dues característiques més d'aquest procés. D'una banda, que els estudis especialitzats han detectat l'existència d'allò que podríem anomenar una frontera antroponímica occidental a la comarca de la Ribagorça durant els segles xi i xii, comarca que palesa el seu clar parentiu amb el món català més que no pas amb l'aragonès coetani: i, de l'altra, l'existència d'una frontera molt difusa, en realitat difícilment perceptible, entre els antroponims de la Catalunya Nord i els de les regions occitanes veïnes en aquella mateixa època primerenca.

Durant el segle xii la dinàmica de

generalització del nom doble, prenom més cognoms, anà fent-se a poc a poc cada vegada més general, amb un procés de difusió del seu ús vers les capes populars i la població del món rural, de manera que amb el pas del segle xii al xiii pot afirmar-se que a Catalunya ha triomfat definitivament l'ús d'aquest nou model antroponímic, el qual perdura com a tal fins a la generalització del segon cognom ja ben entrat el segle xviii i més clarament el xix.

Bàsicament, tot el procés que acabem de resumir s'acomplí a les comarques de la Catalunya Vella, si bé coincidint durant el segle xii amb els processos de colonització feudal i repoblament de les terres de Lleida i Tortosa. Així vol dir que en bona part de l'anomenada Catalunya Nova els orígens dels seus cognoms estan en la migració de colons durant la segona meitat d'aqueix segle i durant el principi del segle xiii, amb el procés consegüent de creació d'antroponims. Aquest devia ser també l'origen de la major part de l'estoc de cognoms medievals de les Illes Balears i del País Valencià: els cognoms transportats o inventats en el marc de la migració pels colons repobladors, que trenquen de manera radical amb el sistema antroponímic de la societat local: la societat andalusina. Així, doncs, la part majoritària de l'estoc de cognoms existents als nostres països medievals procedeixen de la revolució antroponímica dels segles xi i xii, si

bé la seua gènesi és diferent perquè en un poc més de la meitat del territori: la Catalunya Nova, les Illes i el País Valencià, són cognoms emigrats. A més, tenim el cas peculiar d'una part centremèridional de les terres valencianes que des dels seus orígens medievals té un estoc antroponímic d'origen català, amb una minoria notable d'origen aragonès que gira al voltant d'un terç de les persones i dels cognoms.

Les característiques generals de l'antroponímia catalana del segle XIII al segle XV

A partir dels processos suara esmentats, l'època baixmedieval va veure la pervivència de cognoms de segles anteriors i la creació de nous. Per poder fer una aproximació a les seues característiques, els darrers anys hem anat reunint un molt ampli estoc d'antropònims catalans i valencians del segle XIII al XV, la qual cosa ens ha permès trobar-ne les tendències i plantejar algunes conclusions sobre el model antroponímic baixmedieval. Reunir llistes de prenom i cognoms no ha estat tasca fàcil perquè per a aquells segles no existeixen ni censos de població ni llistes veïnals, de manera que l'única solució, sovint, per a reunir antropònims ha estat buidar sistemàticament documents d'una mateixa població durant un període curt de temps. Evidentment, així

no s'aconsegueix una llista completa dels veïns en un moment donat, però sí, almenys, una mostra representativa dels seus noms; i això, per a l'època medieval, és molt. Algunes vegades, el problema afegit que s'ha plantejat és que els documents que se'ns han conservat no són originals, sinó transcripcions dels segles XVIII o XIX, de manera que el copista no ha estat capaç de llegir tots els noms correctament i els noms impossibles que hi ha inclòs són evidents. Així, doncs, a partir de reculls de vora dues-centes poblacions de Catalunya i del País Valencià, treballant amb més de quaranta mil cognoms, els darrers anys hem dut a terme un treball de síntesi sobre com és aquest model antroponímic medieval (Guinot, 1999).

Bàsicament, i per poder entendre com s'han generat els cognoms, els hem reunit en una sèrie de categories: primera, els antropònims; segona, els patronímics, els noms propis esdevinguts cognoms; tercera, els procedents de malnoms basats en la natura en tots els seus aspectes; quarta, els procedents de malnoms basats en apel·latius físics, morals o objectes quotidians; cinquena, els basats en el nom d'un ofici; sisena, els hagioantropònims; i setena, els que porten l'article salat. Convé recordar que treballem i coneixem bàsicament noms d'hòmens per dues raons: la primera, perquè les dones tenen una presència molt reduïda en la documentació medieval conservada, ja que el

sistema de relacions de gènere medieval dóna el protagonisme documental a l'home, considerat cap de família, i el nom de la dona hi surt molt secundàriament; i la segona, perquè en la tradició catalana medieval el cognom va anar passant des del segle XIII als fills però molt rarament a la filla, de manera que en la documentació, quan una dona hi és esmentada, en la gran majoria dels casos només hi consta amb el seu prenom o nom de fonts però sense cognom. Només n'hi ha una excepció, i és en els casos de viduitat; però justament en aqueixos casos el costum és que prenga el cognom del marit difunt feminitzat: per exemple, si el marit es deia en Busquet, la dona podria aparèixer als documents com a na Busqueta.

Els antrotopònims

Els antrotopònims són els cognoms referits al nom d'una població, una localitat o un territori, com ara Balanyà, Cabestany, Masferrer, Montagut, Palol, Rosselló, Sistac, Tuèbols, Valls o Vernet. Tal com s'ha explicat abans, els primers antrotopònims documentats en la societat catalana medieval estan lligats a un grup social concret, el de la petita noblesa dels segles XI i XII, la qual va tendir a construir el seu cognom a partir del districte castral o del territori sobre el qual el llinatge havia construït la seua senyoria en aquella època. Però durant els segles XII i XIII la creació d'antrotopònims va créixer de manera accelerada arran de les migracions de co-

lons repobladors tant vers la Catalunya Nova com les Illes i el País Valencià.

En una societat en construcció com era aquella que va estendre la colonització feudal sobre el *Sharq al-Àndalus*, per a molts camperols que emigraven a València o Mallorca a la recerca d'una vida millor l'adopció d'un nom nou que portara l'apel·latiu de la seua vila, del seu llogaret o fins i tot del seu mas de procedència era un símbol d'arrelament, un mètode de donar identitat a persones que es movien en un món en formació i que ajudava també a facilitar solidaritats. No és casualitat, doncs, que al Baix Ebre, a les Illes i arreu del País Valencià documentem per al segle XIII nivells d'antrotopònims del 40 i del 50 % dels veïns d'una localitat, a més usualment sota la forma prenom + preposició *de* + topònim. El pas al segle XIV ens marca una tendència al canvi, ja que detectem una reducció percentual del seu pes en el conjunt de noms, així com una simplificació formal amb la pèrdua progressiva de la preposició *de* entre el nom propi i el cognom toponímic.

A més a més, hom constata que, en el cas del Principat, en una proporció molt majoritària aquests antrotopònims baixmedievals fan referència en la seua localització geogràfica a la rodalia comarcal de la vila on es troben documentats. Això és que hi ha una part molt considerable dels topònims que corresponen al radi rural d'influència de les viles més

grans, de manera que el pes dels antrotopònims més llunyans no és habitual. La raó és que, en bona mesura, es tracta d'antrotopònims generats en el marc de la migració dels segles xiii i xiv cap a les viles i les ciutats, la qual és de radi curt. El contrast amb el cas valencià i el de les Illes és molt notable, perquè en ambdues zones l'antrotoponímia és sempre de llarga distància, amb topònims catalans i aragonesos situats a uns quants centenars de quilòmetres; i hi són pràcticament inexistents encara en època baixmedieval els antrotopònims locals, de pobles i viles valencians o balears en cadascun dels casos.

El que sí que hi ha a Catalunya és un petit estoc d'antrotopònims corresponents a poblacions situades més lluny, a l'interior de Catalunya, però fonamentalment en una direcció nord-sud i no pas usualment en direcció est-oest. Això és, els antrotopònims catalans i aragonesos es mouen en direcció del Pirineu vers el sud, en la lògica amb la qual els historiadors expliquem la conquesta feudal sobre al-Àndalus, però no pas normalment amb un caràcter radial, del nucli de la Catalunya Vella oriental cap a Lleida, tal com algunes vegades ha estat plantejat per a l'interior de Catalunya.

Els patronímics: noms propis esdevinguts cognoms

Es tracta dels cognoms medievals formats a partir del nom del pare, de mane-

ra que el prenom o nom de fonts esdevé un cognom. Serien exemples del tipus Duran, Folch, Guitart, Marcet, Martí, Mir i Miret, Nadal, Peretó. Sanç; i podríem continuar amb Andreu, Arnau, Bernat, Bertran, Bonet, Borràs, Borrell, Cebrià, Climent, Domènec/Domingo, Ebrí, Esteve, Felin, Gil, Gilabert, Guerau, Guillem, Joan, Jofré, Jordà, Jover, Julià, Mateu, Miquel, Miró, Montserrat, Nadal, Nicolau, Pere, Ponç, Ramon, Romeu, Vidal, Vives i un llarg etcètera. Es tracta d'un bloc que pot variar en època baixmedieval entre el 15 i el 25 % dels casos segons les poblacions, i amb una clara tendència a augmentar el seu pes proporcional amb el pas vers els segles xiv i xv. A més a més, són més comuns clarament a la Catalunya Vella baixmedieval que a la resta de territoris de parla catalana, on el antrotopònims són els cognoms més usuals.

Sobre aquests patronímics medievals podem constatar algunes característiques. La primera és l'existència de dues tradicions onomàstiques, tal com s'ha explicat abans: hi ha noms que tenen una arrel llatina, i uns altres germànica, tot i que haja estat usual que les terminacions d'aquests darrers hagen tendit a ser llatinitzades. Però, sobretot, el que és més significatiu és que una majoria dels patronímics d'origen germànic, en perdre la popularitat com a prenom a partir del segle xi, esdevingueren cognoms fossilitzats en bona mesura inintel·ligibles en el

seu significat. Per exemple, tot i aqueix origen comú, no considerem tan usuals per a la nostra orella cognoms com ara *Ebrí* i *Brines*, procedents d'*Eburin*, un derivat d'*Ebur*, 'senyor', els quals són datats al segle xi en documents catalans sota la forma *Ebrin* i *Ebrinus*; o el cas d'*Alabau*, procedent del nom *Alabaud*, compost de *ala*, 'tot', i *baudi*, 'missatger', que el cas de Berenguer, procedent del nom *Beringar*, compost de *berin*, 'onso', i de *gair*, 'llança'. Uns altres exemples d'aquest tipus són cognoms també familiars com ara *Adlert*, *Alabart*, *Alamar*, *Amen-gual*, *Arquimbau*, *Baila*, *Baldó*, *Baldoví*, *Batllore*, *Bau*, *Duart*, *Gamissans*, *Giralt*, *Gombau*, *Guarner*, *Guillot*, *Guinart*, *Mundó*, *Rausell*, *Ricart*, etc.

Una segona característica és que, amb les colonitzacions i les migracions del segle xii fins a principis del xiv, tant a les comarques meridionals de Catalunya com sobretot al País Valencià, i molt poc a les Illes, es varen estendre patronímics d'origen aragonès i navarrès i, a vegades, castellans, tots els quals han esdevingut tan usuals i antics com els anteriors. En tenim també una bona colla d'exemples, com ara *Asensi*, *Beneyto*, *Blasco*, *Domingo*, *Eximeno*, *Ferrando*, *Rodrigo*, *Sancho* o el mateix *Açnar*; i també sota la forma del patronímic amb un sufix: aquest pot ser *-ez*, *-iz* i *-oz*, o la seua variant ortogràfica *-es*, *-is* i *-os*, els quals es construïren passant de *Pero* a *Pérec* o *Peris*, de *Ferrando* a

Ferràndec o *Ferrandis*, de *Sanxo* a *Sànxeç* o *Sanchis*. En contra d'allò que s'havia afirmat algunes vegades, les terminacions en *-is* no són producte d'una adaptació fonètica al català, sinó que *Llopis*, *Peris* o *Sanxis* ja estan ben documentats a l'Aragó i la Navarra del segle xiii, abans d'emigrar els cognoms cap a les nostres terres.

Els cognoms basats en malnoms

de la natura en general:

accidents geogràfics, plantes, animals, edificacions, etc.

Són cognoms molt usuals encara avui en dia, com ara *Altet*, *Balcells*, *Font*, *Fontbona*, *Garriga*, *Mallol*, *Pladevall*, *Puig*, *Pujol*, *Riera*, *Riu* i *Rius*, *Serra*, *Soler* i tants d'altres, així com els dedicats a construccions de tota mena o a alguna part, com ara *Dalmases*, *Escalas*, *Estrada*, *Molas*, *Salellas*, etc.

Es tracta d'un grup important de cognoms medievals que tenen clarament el seu origen a partir dels segles xi i xii, a mesura que la llengua catalana va definint-se i comença a ser utilitzada en la construcció dels antropònims. Hi ha, doncs, una conversió d'allò que devia ser un apel·latiu geogràfic i que sovint pogué correspondre inicialment a un nom identificatiu d'un mas, el qual passà a ser el cognom de la família que hi habitava en aquells dos segles. Aquest tipus de cognoms es dona en totes les llengües romàniques, però hem consta-

tat estadísticament que va ser més usual a Catalunya que no pas en altres països de la península Ibèrica medieval, ja que poden significar fins al 20/25 % dels noms dels veïns d'una població. Pel que fa a les Illes, pot trobar-s'hi una proporció semblant, si bé al País Valencià baixa fins a nivells del 15 % dels antropònims medievals; en canvi, al Regne d'Aragó medieval tan sols representaven menys del 5 %.

De nou a terres valencianes, i en menor mesura al sud de Catalunya, s'hi afegeix un estoc de cognoms d'aquesta mena que estan en castellà perquè corresponen a immigrants aragonesos o navarresos, com ara Campos, Palacio, Villa i uns altres de semblants, però que de vegades són més antics que no pas alguns altres de lèxic català i «inventats» en dates més modernes.

Els cognoms basats en malnoms físics o morals i objectes d'ús quotidià

Una proporció notable que pot oscil·lar, segons les localitats, entre el 15 i el 25 % dels cognoms catalans d'època baixmedieval es basa en els procedents de malnoms físics, morals o que fan referència a objectes d'ús quotidià. Com en el cas anterior, es varen anar generant a partir del segle XI a mesura que la llengua anava diferenciant-se i vocables d'ús quotidià eren manllevats per a construir antropònims. D'exemples en tenim molts avui en dia: Ardit, Calvet/Calvé, Carbonell, Cor-

bella, Corcó/Curcó, Fort, Gener/Jané, Moll, Raventós, Saborit; i podríem continuar amb Agut, Alegre/Alegret, Amiguet/Amigó, Blanc, Bondia, Bonfill, Bonmacip, Bru, Capdevila, Capell, Carbó, Company, Cunyat, Destre, Dolç, Esquerre, Estrany, Gaçó, Gallart, Gasset, Gros, Guaita, Homdedéu, Manyes, Marquès, Mascarós, Morató, Mut, Picó, Punyet, Redó, Roig, Ros, Rossell, Salvat i un llarguíssim etcètera.

Paral·lelament, a les terres del sud de la Catalunya Nova i del País Valencià també s'hi troben antropònims d'aquesta mena procedents de l'aragonès/castellà medieval, de manera que a hores d'ara ja formen part del patrimoni antroponímic centenari cognoms com ara Bellido, Calvo, Crespo, Esquerdo, Marco, Pardo, Royo, Rubio o Serrano.

Els cognoms basats en el nom d'un ofici

Es tracta de cognoms que de seguida identifiquem tot i que puguem correspondre a activitats artesanals ja perdudes o quasi perdudes en l'oblit. En podem esmentar Ballester, Barber, Batle, Blanquer, Cavaller, Colteller, Escolà, Escrivà, Escuder, Fabra, Ferrer/Farré, Forner, Fuster, Hortolà/Ortolà, Macip, Mercer, Mestre, Muhner/Moliner, Muntaner, Pagès, Pastor, Pellisser/Pellicer, Piquer, Sabater, Sastre, Teixidor, Torner o Traver.

Tot i significar una proporció més reduïda en el conjunt de l'antroponímia catalana baixmedieval, aquest

grup de cognoms pot representar entre el 5 i el 10 % dels noms de persones, si bé amb diferències entre unes viles i unes altres. El que sí que hem constatat és que, com més gran era la ciutat, més diversitat d'aquesta classe de cognoms hi podem trobar i que, fins i tot en el cas valencià, no és tan usual en aquella època baixmedieval trobar-li també cognoms procedents d'un ofici corresponents al lèxic castellà/aragonès.

Els hagioantropònims

Una sisena tipologia que podem constatar en aquella antroponímia medieval seria la de tipus hagioonomàstica, això és, les persones que en el seu cognom porten el nom d'un sant o una santa: Berenguer de Sant Joan, Ramon de Sant Feliu, etc. De quin sant es tracta, com és escrit: tot això podria aportar-nos informació interessant sobre l'origen de cognoms concrets perquè, per a aquells segles, hom poden rastrejar tendències en un santoral en part diferenciat entre comarques i regions. Els orígens d'aquesta antroponímia «religiosa» poden ser variats: un dels més habituals és que corresponga a hagiopònims, això és, a pobles que tinguen el nom d'un sant dels quals ha derivat el cognom d'algun veí o, també, d'una persona que ha emigrat i ha pres el nom del seu poble: però pot haver-hi uns altres orígens semblants als que varen generar cognoms del tipus Homdedeu o Nomdedeu.

En el cas de l'antroponímia catalana del segle XIII hi apareixen cognoms «santificats» com ara Sant Domí, Sant Ermengol, Sant Esteve, Sant Feliu, Sant Gervasi, Sant Hilari, Sant Hipòlit, Sant Jaume, Sant Joan, Sant Just, Sant Llorenç, Sant Martí, Sant Nazari, Sant Nicolau, Sant Pere, Sant Romà, Sant Sadorní/Sadurní, Santa Cecília/Cília, Santa Eugènia, Santa Eulàlia, Santa Maria i Santa Oliva. Convé assenyalar que la forma d'escriptura era sempre «Sent...» i «Senta...», amb la vocal *e*.

El cas dels articles salats

Hi ha encara una peculiaritat de l'antroponímia medieval catalana, i és l'ús de les partícules o prefixos Des-, Sa-/Ça- i Ces-/Ses-, els quals apareixen constituint cognoms de l'estil Despuig, Sacreu, Sagarriga o Sapllana / Sa Plana —i no pas Zapllana, si se'm permet l'observació. Sobre la seua presència baixmedieval, constatem dues coses: d'una banda, que hi ha una clara tendència a la desaparició de la partícula amb el pas del temps en coherència amb la tendència a la simplificació dels antropònims, tal com hem detectat quant a la tendència a la desaparició coetània de la preposició de entre el nom propi i el cognom toponímic. No és gens estrany trobar en els documents del voltant del 1300 que, en un mateix text, hi aparega una persona amb el seu nom escrit unes vegades, per exemple, «Guillem Sa Vila» i, línies més avall, «Gui-

llem Vila»; i això mateix passa en documents diferents i coetanis.

De l'altra, una segona qüestió és que, tradicionalment, aqueixes partícules havien estat considerades com una peculiaritat del parlar català oriental, per la qual cosa la seua presència en cognoms ens indicaria aqueixa procedència territorial. L'extensa consulta de cognoms del segle XIII i encara del XIV que hem fet tant de viles catalanes situades a les comarques orientals com a les occidentals ens palesa que també hi ha en aquestes contrades persones amb aqueix tipus de cognoms «salats». Podria parlar-se de majories clares en pobles de la Catalunya oriental enfront de casos més aïllats a les terres de Ponent? Ens indicaria això, realment, moviments de població de la Catalunya Vella vers les terres de Lleida i Tortosa arran del repoblament del segle XII? No ho sabem a hores d'ara, i és evident que cal estudiar en el temps i amb major profunditat els trets i la possible diversitat de l'antroponímia catalana entre unes comarques i unes altres, o almenys entre la Catalunya Vella i la Nova. A l'últim, cal també assenyalar-ne la presència en antroponímia occitana medieval, la qual cosa vol dir que els antropònims balears medievals d'aquestes característiques podrien ser tant catalans com occitans, si bé és raonable de pensar que una anàlisi detallada permetria establir-li algunes pautes diferencials.

Sobre els usos històrics de l'antroponímia medieval

Més enllà de la simple erudició i la més legítima curiositat sobre la història dels antropònims, tot el que acabem d'anar relatant té uns usos històrics importants. N'hi ha un que rau en el fet que el canvi de model antroponímic europeu i també en les societats catalana i aragonesa dels segles XI i XII, fixant la darrereria d'aquest últim segle com el moment de culminació del canvi en els usos antroponímics, coincideix amb l'expansió territorial i la colonització dels nous països de la Corona catalanoaragonesa: primer, la colonització feudal de la Catalunya Nova durant la segona meitat del segle XII i, després, la de les Illes Balears i el País Valencià durant la segona meitat del segle XIII. És per això que l'anàlisi de l'antroponímia medieval esdevé un instrument, una eina de treball històric de primera magnitud per a poder establir l'origen i les mobilitats dels colons cristians que baixaren vers l'Ebre i, després, vers Mallorca i València i, encara, les terres de Múrcia.

D'acord amb la identificació de dos models antroponímics clarament diferenciats durant aqueixos segles XII i XIII entre Catalunya, d'una banda, i Aragó, Navarra i la Rioja, de l'altra, basats en els set tipus o grups d'antropònims que abans hem enumerat i explicat, és possible de forma raonada i estadísticament

vàlida poder identificar els orígens de la majoria dels colons repobladors que emigraren cap a València i Mallorca.

A partir, doncs, d'aquesta identificació, ha estat possible conèixer raonablement per al cas valencià les proporcions de catalans i aragonesos que emigraren durant els segles XIII i XIV cap al nou regne i establir així una relació lògica entre l'origen català dels repobladors i la difusió de la llengua catalana per les terres valencianes. Hem comprovat com la proporció entre catalans i aragonesos resulta molt diferent segons que es tracte d'uns pobles o d'uns altres i que hi ha una coincidència absoluta entre la constatació que, en un poble valencià dels segles XIII i XIV, l'antroponímia d'origen català hi siga majoritària —del 50/85 enfront d'un 10/35 % d'origen aragonès— i el fet que es tracte d'un lloc de parla catalana en temps medievals i moderns. Per contra, quan les proporcions de models antropònims són en el 70/90 % aragonesos —i en menor mesura navarresos i castellans— enfront d'una minoria d'origen català —del 10 al 20 %—, es tracta sempre de pobles valencians que parlaven en aquells segles —i parlen ara— castellà. La conseqüència sembla indubtable: el fet que en un poble s'establiren unes majories o unes altres de repobladors —catalans o aragonesos/castellans/navarresos— va ser el que determinà que s'hi parlara català o castellà.

A més a més, convé recordar que la relació que hem pogut establir entre l'origen dels repobladors i l'extensió del català a la majoria de les comarques del nou Regne de València, i l'extensió del castellà a uns quants pobles limítrofs amb Terol no és un fet excepcional. És exactament la mateixa relació que hi va haver a Lleida i Tortosa en la segona meitat del segle XII entre un repoblament de catalans i l'extensió de la llengua catalana; la mateixa que hi hagué, durant aquest segle XIII, entre el repoblament de Mallorca per catalans i l'extensió a les Illes de la llengua; el lligam entre la conquesta i el repoblament castellà de Múrcia, i l'extensió de la llengua castellana; la relació que hi ha entre la conquesta de la vall del Guadalquivir —Sevilla, Còrdova, Jaén— i el seu repoblament en el 90 % per castellanolleonesos, i l'expansió del castellà a Andalusia. El cas valencià seria, doncs, un més dins la història del segle XIII, si bé amb un cert caràcter específic derivat de la confluència de llengües sobre un mateix territori, tot i que aquest contacte lingüístic no hi fou en pla d'igualtat ni hi va limitar la generalització del català.

Tanmateix, si tot el que acabe de relatar no és gaire important, sempre ens quedarà una certa sensació de consol. No sé si vostès en tenen notícia, i sempre respectant la llibertat de creença de cadascú, però potser alguna vegada deuen ha-

ver vist caminant pel carrer una estranya parella: cabells ben curts, camisa blanca, pantalons de vestir, una petita placa amb el seu nom a l'altura del pit: sí, són missioners de l'Església de Jesucrist dels Últims Dies, col·loquialment coneguts com a *mormons*. Doncs bé, com que aquest moviment religiós va néixer a la meitat del segle XIX, es plantejaren el problema que moltes generacions passades de la humanitat no n'havien sentit la Paraula i no havien tingut l'oportunitat de salvar-se per a la vida eterna. La solució ha estat crear un immens dipòsit de documentació prop de Salt Lake City, la capital de l'estat nord-americà d'Utah, on guarden còpies dels arxius històrics que van aconseguint reproduir i dels llibres que arrepleguen llistes de noms del passat, de manera que en aquell lloc sagrat tinguin l'oportunitat de la salvació, encara que no siga en persona, sinó mitjançant la lletra. Així són les coses: i, ves per on, el treball d'uns quants anys analitzant l'antroponímia medieval pot haver servit per a ajudar a enviar uns quants milers de catalans i valencians directament al cel.

Bibliografia general

AEBISCHER, P. *Essai sur l'onomastique catalane du IXe au XIIe siècle*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1928.

AMIGÓ I ANGLÈS, R. *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

BAGUÉ, E. *Noms personals de l'Edat Mitjana: Contribució a la història cultural dels Països Catalans*. Palma de Mallorca, 1975.

BOFARULL, P. de [ed.]. «Censo de Catalunya ordenado en tiempo del rey don Pedro el Ceremonioso». A: *Collección de documentos inéditos para la historia de la Corona de Aragón (CODOIN)*. t. XII. Barcelona, 1856.

BOLÒS, J.; MORAN, J. *Repertori d'antroponims catalans (RAC)*. I. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1994.

BOURIN, M. [coord.]. *Génèse médiévale de l'anthroponymie moderne*. Tours, 1989-1992. 2 v.

COROMINES, J. *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial: La Caixa, 1989-1998. 8 v.

GARCÍA DE CORTÁZAR, J. A. «Antroponímia en Navarra y Rioja en los siglos X a XII». A: MARTÍNEZ SOPENA, P. [coord.]. *Antroponímia y sociedad: Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Santiago de Compostela: Valladolid: Universidad de Valladolid, 1995. p. 283-296.

GUINOT I RODRÍGUEZ, E. *Els fundadors del Regne de València: Repoblament, antroponímia i llengua a la València*

- medieval*. València: E. Climent Editor, 1999. 2 v.
- «Dos models diferenciats d'antroponímia medieval: Catalunya i Aragó en el segle XIII». *Braçal: Revista del Centre d'Estudis del Camp de Morvedre*, núm. 21-22 (2000), p. 465-480.
- GUINOT I RODRÍGUEZ, E. [et al.]. «Creació d'una base de dades prosopogràfica sobre la societat valenciana del segle XIII». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: II Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995*. Alcoi: Denes, 1997, p. 553-557.
- IGLÉSIES I FORT, J. «El fogaje de 1365-70. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV». *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, núm. XXXIV (1962), p. 249-376.
- *El fogatge de 1497: Estudi i transcripció*. Barcelona: Fundació S. Vives Casajuana, 1991. 2 v.
- LALIENA CORBERA, C. «Los sistemas antropónimos en Aragón durante los siglos XI y XII». A: MARTÍNEZ SOPENA, P. [coord.]. *Antroponimia y sociedad: Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Santiago de Compostella: Universidade de Santiago; Valladolid: Universidad de Valladolid, 1995, p. 297-326.
- «La antroponimia de los mudéjares: resistencia y aculturación de una minoría étnico-religiosa». A: *L'anthroponymie: Document de l'histoire sociale des mondes méditerranéens médiévaux*. Roma: École Française de Rome, 1996, p. 143-166.
- MARSÀ, F. *Onomàstica barcelonina del segle XIV*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1977.
- MARTÍNEZ SOPENA, P. [coord.]. *Antroponimia y sociedad: Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Santiago de Compostella: Universidade de Santiago; Valladolid: Universidad de Valladolid, 1995.
- MARTÍNEZ I TEIXIDÓ, L. «La antroponimia nobiliaria del condado de Pallars en los siglos XI y XII». A: MARTÍNEZ SOPENA, P. [coord.]. *Antroponimia y sociedad: Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Santiago de Compostella: Universidade de Santiago; Valladolid: Universidad de Valladolid, 1995, p. 327-350.
- MIRALLES I MONSERRAT, J. *Corpus d'antroponims mallorquins del segle XIV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1997.
- MOLL, F. de B. *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears): Assaig de divulgació lingüística*. 2a ed. Palma de Mallorca, 1982.
- MORAN I OGERINJAUREGUI, J. *Estudis d'onomàstica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

- *Consideracions sobre l'onomàstica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996. [Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1996-1997]
- MOREU-REY, E. «Antropònims a Barcelona als segles xiv i xv». *Estudis d'Història Medieval*, núm. III (1970), p. 111-120.
- «Consideracions sobre l'antroponímia dels segles x i xi». A: *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, p. 5-44.
- *Antroponímia: Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. 2a ed. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1993.
- PONS I GURI, J. M. «Un fogotjament desconegut de l'any 1358». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. 30 (1963-1964), p. 323-498.
- ROIGUE FIGUERAS, D. «Antroponímia catalana». A: TURULL, A. [ed.]. *Introducció a l'onomàstica: Toponímia i antroponímia catalana i general*. Lleida, 1994, p. 31-51.
- RUBIO VELA, A.; RODRIGO LIZONDO, M. *Antroponímia valenciana del segle XIV*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- TÓ FIGUERAS, LL. «Antroponímia de los condados catalanes (Barcelona, Girona y Osona, siglos x-xiii)». A: MARTÍNEZ SOPENA, P. [coord.]. *Antroponímia y sociedad: Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Santiago de Compostella: Universidade de Santiago; Valladolid: Universidad de Valladolid, 1995, p. 371-394.
- VALLDECABRES RODRIGO, R. *El cens de 1510: Relació dels focs valencians ordenada per les Corts de Montsó*. València: Universitat de València, 2002. (Fonts Històriques Valencianes; 6)
- VENY, J. *Onomàstica i dialectologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- ZIMMERMANN, M. «Les débuts de la "révolution anthroponymique" en Catalogne (x^e-xiie siècles)». *Annales du Midi* [Tolosa de Llenguadoc], núm. 102 (1990), p. 289-308.

Selecció de bibliografia local

- ARNALL JUAN, M. J. «Onomàstica empordanesa (segles xiv-xvii) en un capbreu de Sant Pere de Rodes. I: Antroponímia». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 18 (1984), p. 25-33.
- Onomàstica de la Vall del Bac, l'any 1267». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 30 (1987), p. 6-9.
- «Onomàstica empordanesa del segle xi. Documentació del monestir de Santa Maria de Vilabertran». A: *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. III. Barcelona: Publica-

- cions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 66-105.
- BACH RIU, A. «Antroponímia d'Agramunt el 1390». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 18 (1984), p. 56-57.
- «Onomàstica del Solsonès en un capbreu del s. XIII (i altra documentació)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 30 (1988), p. 61-66.
- «Onomàstica de Campmany (segle XIII)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 60 (1995), p. 290-295.
- BARCELÓ CRESPI, M. «Anotacions sobre l'interès de les "talles" com a repertori antroponímic: segle XV». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 10 (1982), p. 81-85. [VII Col·loqui Mallorca, abril 1982. Segona part]
- «Sobre antroponímia femenina a la vila de Porreres (1482-1516)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 26 (1986), p. 38-40.
- BATLLE PRATS, LL. «Censo y población de San Feliu de Guíxols en 1360». A: *Miscelánea Martínez Ferrando*. Barcelona, 1968, p. 43-52.
- BELLVER SANZ, I. «Notes per a l'estudi de l'antroponímia alt-empordanesa (1066-1076)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 27 (1981), p. 48-54.
- BERTRAN I ROIGÉ, P. «Notes de demografia i onomàstica lleidatanes de finals de l'Edat Mitja. El fogatge del 1491». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 1 (1980), p. 143-171.
- «Demografia i onomàstica del Baix Urgell segons un document del 1415». *Urgellia*, núm. 4 (1981), p. 369-385.
- BOIX POCIELLO, J. «Onomàstica de la Ribagorça medieval». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 65 (1996), p. 79-83.
- BORJA CORTUO, H. «Antroponímia del Sogorb baixmedieval». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995*. Alcoi: Denes, 1997, p. 197-212.
- CABESTANY I FORT, J.-F. «L'onomàstica tarragonina en el "Llibre de la Passada del Mur" (1428-1429)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 17 (1984), p. 12-17. [IX Col·loqui d'Onomàstica, Tarragona]
- CAMARENA MAHIQUES, J. *Focs y morabats de Ribagorza (1381-1385)*. València: Anúbar, 1966.
- CANO, J. A.; CASANOVA, E. «Els llinatges d'Ontinyent entre 1343 i 1867». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 36 (1986), p. 57-77.
- CASTELLVELL, V. «Antroponímia valenciana en el morabatí de 1397». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995*. Alcoi: Denes, 1997, p. 271-294.
- CORTÈS, J. «L'antroponímia medieval i moderna de Sueca (1399-1680)».

- Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 35 (1986), p. 53-62.
- CUADRADA MAJÓ, C. «Onomàstica del Marresme (ss. XII-XIV)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 21 (1985), p. 22-25.
- DIÉGUEZ SEGUF, M. A. «Antroponímia valenciana segons el *Llibre de la Cort de Justícia* (1279-1287)». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995*. Alcoi: Denes, 1997, p. 335-354.
- FERNÁNDEZ TRABAL, J. «Aproximació a l'onomàstica d'uns pobles del rodal del llac de Banyoles (1310-1605)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 27 (1987), p. 31-35.
- FORT OLIVELLA, J. «Noms de persona del Pla de l'Estany (1214-1432)». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 68 (1997), p. 64-65.
- FRESQUET I FAYOS, R. «Els cognoms dels repobladors a la Ribera Alta del Xúquer. Fixació i evolució: el cas de Carcaixent». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995*. Alcoi: Denes, 1997, p. 411-426.
- FURIÓ, A. «Onomàstica medieval d'Alzira. Noms, cognoms i renoms». A: *Xè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica: Ier d'Onomàstica Valenciana*. València, 1986, p. 285-304.
- GIRONÉS I GUILLEM, I. «Onomàstica i toponímia a través dels pergamins de l'Arxiu Municipal de Bocairent». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995*. Alcoi: Denes, 1997, p. 503-522.
- IVARS CERVERA, J. «Onomàstica del terme del castell de Calp a final del s. XIV». A: *XII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*. Tom 1. Alacant, 1991, p. 101-111.
- *Els noms de lloc i de persona de Dénia*. Alacant: Institut Juan Gil-Albert, 1995.
- LABARTA, A. *La onomàstica de los moriscos valencianos*. Madrid: CSIC, 1987.
- MATEU Y LLOPIS, F. «Nómina de los musulmanes de las montañas del Coll de Rates, del Reino de Valencia, en 1409». *Al-Andalus*, núm. VII (1942), p. 299-335.
- MOREU-REY, E. «Prenoms i cognoms de Catalunya i Rosselló en 1358». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. XX (1985).
- «Antropònims barcelonins del 1389». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. XX (1985).
- MUT I RUIZ, J. E. «Onomàstica medieval i moderna de Guadassuar». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995*. Alcoi: Denes, 1997, p. 757-772.
- PIQUER I FERRER, E. «Cognoms provinents de noms d'ofici a la Barcelona del segle XIV». A: *Actes del XXI Col·loqui de*

la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995. Alcoi: Denes, 1997, p. 869-884.

RAFAT SELGA, F. «Notes sobre onomàstica: Rajadell, segle XIII». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 17 (1984), p. 62-64. [IX Col·loqui d'Onomàstica, Tarragona]

ROSSELLÓ I VERGER, V. M. «Llinatges valencians: deformacions incultes». A: *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 157-186.

SOBREQUÉS I VIDAL, S. «Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, núm. 6 (1951), p. 163-246.

TEROL, V.; CASANOVA, E. «Els llinatges albaidins (segles XIII-XVIII)». A: *750 anys*

com a valencians: Albaida i la vall. Albaida: Ajuntament d'Albaida, 1995, p. 213-224.

TURULL I RUBINAT, A. «Noms i cognoms cerverins del segle XIV». A: *Miscel·lània Cerverina*, núm. IV (1986), p. 87-106.

VIDAL ALCOVER, J. «Onomàstica mallorquina del segle XIII». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 17 (1984), p. 60-61. [IX Col·loqui d'Onomàstica, Tarragona]

VILLAFRANCA GINER, E. «Onomàstica de la Ribera. Els cognoms dels (re)pobladors a la Ribera del Xúquer. La Ribera Baixa: el cas de Cullera». A: *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana. Ontinyent, 1995.* Alcoi: Denes, 1997, p. 1243-1256.